

بسم الله الرحمن الرحيم

جلسه‌ی، شنبه ۱۹ اردیبهشت ۱۳۹۵؛ ۱ شعبان ۱۴۳۷

ادامه بحث سابقه‌ی نظریه‌ی ولایت فقیه در تتبع اقوال فقهاء:

نظرات شیخ مفید و طوسی رحمهما الله در مورد تصرف و مصرف اموال:

در ادامه‌ی بحث گذشته، به مسأله‌ی ولایت بر اموال از دیدگاه علمای عصر آغاز اجتهاد رسیدیم. گفته شد که مرحوم شیخ مفید رحمه الله زکات را جزء اموالی می‌دانند که بایستی توسط حکومت گرفته و هزینه شود و همچنین در زمان غیبت بایستی توسط فقهاء اخذ شود و در غیر اینصورت افراد بری‌الذمه نمی‌شوند.

همچنین در خصوص خمس که گفتیم ایشان آن را ملک طلق امام می‌دانند.

ایشان در مقنعه ص ۲۸۶ عنوان خمس را حق خالص للامام می‌دانند.

لذا می‌فرمایند فقط بایستی به دست امام معصوم علیه السلام برسد و هیچکس جز ایشان ولایتی بر خمس ندارد.

الخمس الذی هو حق خالص للإمام ع و جعل الشرط الآخر فی یتامی آل الرسول ع و أبناء سبیلهم و مساکینهم علی ما جاء فی القرآن لم تبعد إصابته الحق فی ذلك بل كان علی صواب.^۱

ایشان در مقنعه معمولاً به اختلاف اقوال نمی‌پردازند؛ اما در خصوص مسأله‌ی خمس اقوال را بیان می‌فرمایند. همچنین در مسأله‌ی جزیه هم اختلاف فتوای فقهاء عامه را نیز مطرح می‌نمایند.

و قد اختلف قوم من أصحابنا فی ذلك عند الغيبة و ذهب كل فريق منهم فيه إلى مقال فمنهم من يسقط فرض إخراجها لغيبة الإمام و ما تقدم من الرخص فيه من الأخبار. و بعضهم یوجب كنزه و تناول خبرا ورد أن الأرض تظهر كنوزها عند ظهور القائم مهدى الأنام و أنه ع إذا قام دلّه الله سبحانه و تعالی علی الكنوز فیأخذها من كل مكان. و بعضهم یری صلة الذرية و فقراء الشيعة علی طریق الاستحباب و لست أدفع قرب هذا القول من الصواب. و بعضهم یری عزله لصاحب الأمر ع فإن خشی إدراك المنية قبل ظهوره وصی به إلى من یثق به فی عقله و دیانته لیسلمه إلى الإمام ع إن أدرك قیامه و إلا وصی به إلى من یقوم مقامه فی الثقة و الدیانة ثم علی هذا الشرط إلى أن یظهر

۱. المقنعة (للشیخ المفید)؛ ص: ۲۸۶؛ ۳۸ باب الزیادات.

إمام الزمان ع. و هذا القول عندی أوضح من جمیع ما تقدم لأن الخمس حق وجب لغائب لم يرسم فيه قبل غيبته رسماً يجب الانتهاء إليه فوجب حفظه عليه إلى وقت إیابه أو التمكن من إیصاله إليه أو وجود من انتقل بالحق إليه.^۱ ایشان بعد از نقل اقوال مختلف (البته بدون ذکر قائلین آنها) بهترین قول را این می‌دانند که شخص هنگام وفاتش خمس را به شخصی که صاحب وثوق و دیانت است بسپرد و او نیز هنگام وفاتش به وصی بعدی بسپرد تا این که حضرت ولی عصر عجل الله تعالی فرجه الشریف ظهور فرموده و آن امانت را تحویل بگیرند.

در ادامه، ایشان دلیل این اختلاف نظر را بیان می‌فرمایند:

و إنما اختلف أصحابنا فی هذا الباب لعدم ما يلجأ إليه فيه من صريح الألفاظ و إنما عدم ذلك لموضع تغليظ المحنة مع إقامة الدليل بمقتضى العقل و الأثر من لزوم الأصول فی خطر التصرف فی غیر المملوك إلا بإذن المالك و حفظ الودائع لأهلها و رد الحقوق.^۲

بعد از امام هشتم علیه السلام شرایط طوری بود که مسأله‌ی غیبت فقط برای عده‌ای از خواص شیعه بیان می‌شد و در زمان امام عسکری علیه السلام آنقدر فشار و خفقان زیاد بود که حضرت مدتی حضرت نرجس خاتون سلام الله علیها را در سامراء نگه نداشتند و به مکه فرستادند و وجود مقدس امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را فقط به تعداد خیلی کمی از خواص اصحاب نشان دادند.

ایشان دلیل این قول (دست به دست شدن خمس به عنوان ودایع به وصایا تا زمان ظهور امام عجل الله تعالی فرجه الشریف) را سه اصل ذیل بیان می‌دارند:

اصل اول مسأله‌ی منع تصرف در مملوک غیر.

اصل دوم حفظ الودایع برای صاحب و اهلش است.

اصل سوم رد الحقوق و برگرداندن حقوق به صاحبانش است.

بنا به این سه اصل نتیجه می‌گیریم که مال خمس بایستی نگهداری و دست به دست بشود تا به دست مبارک امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف برسد.

یادآوری می‌شود که منشأ قول ایشان، این است که خمس را ملک خاص شخص امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف می‌دانند؛ نه این که جزء اموال حکومتی باشد (که اختیار آن با سلطان و ولی فقیه باشد)

۱. همان.

۲. المقنعه؛ صفحه‌ی ۲۸۷

از این عبارت شیخ مفید رحمه الله چند نکته برداشت می شود:

خمس، ملک شخص امام است، نه ملک امامت امام (شخص حقیقی، نه حقوقی)

امکان ندارد خمس در مسیر امام خرج شود و هیچکس ولایت بر شخص امام ندارد که بخواهد بر مال ایشان ولایت داشته باشد.

روش ائمه علیهم السلام در مصرف خمس یک روش شاخص و مشخصی نبوده است که ما اگر به همان اسلوب عمل کنیم، یقین به برائت ذمه داشته باشیم.

در امور مالی تحصیل رضای مالک لازم و واجب است و این که ما اموال خمس را خرج موارد خاصی بکنیم که یقین به رضایت امام عجل الله تعالی فرجه الشریف نداشته باشیم، از گردن مکلف ساقط نمی شود.

نظریه‌ی مرحوم شیخ مفید رحمه الله به خاطر این چهار نکته و همچنین برداشت خاصشان از قضیه‌ی غیبت می باشد. در آن زمان، ظهور امام زمان عجل الله تعالی فرجه الشریف را بسیار محتمل می دانستند و تصور می کردند که غیبت ایشان فقط برای روی کار بودن حکام جور (عبّاسی) می باشد و به محض سقوط آنان (که بسیار محتمل بود) امام علیه السلام ظهور می نمایند.